

JUHA KUISMA

Taloust. kand., tietokirjailija

Vesihuollon tutkitut totuudet

Tapio Katko, Petri Juuti & Riikka Juuti:

Vesihuollon myytit. 2022. Vastapaino. Tampere. 213 s.<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.131200>

Kirja vesihuollon myyteistä tutkii 24 uskomusta, joita pidetään totena vastoin alan tutkimuksen tuottamia tietoja. Tietenkin todellisuus on myyttejä monimutkaisempaa ja vaihtuviin olosuhteisiin sidottua, mutta moni uskomuksena esiintyvä käsitys on tutkitun tiedon valossa selvästi väärä. Tällaisia selvästi vääriä myyttejä ovat esimerkiksi keskenään vastakkaiset myytit siitä, että ”vesi on ihmisoikeus ja siksi veden tulee olla ilmaista” sekä ”vesihuolto voidaan yksityistää, koska näin siitä saadaan julkista tehokkaampaa”. Vesihuollon tuottama käyttövesi ei ole ilmaista, ja ihmisten pitää se ymmärtää. Eikä minkään alan luonnollista monopolia tule yksityistää, sen opettaa jo taloustiede.

Suomi on muuan vesihuollon menestystarinoista. Jotta tätä menestystarinaa voitaisiin valtiollisen päätöksenteon ja kunnallispolitiikan piirissä jatkaa, tulee meillä olla riittävä ymmärrys vesihuollon kysymyksistä. Juuri tällaiseen yleiseen kysyntään Katkon ja kumppanien kirja vastaa. Se on asiallisesti argumentoiva, laajasti käsittelemänsä alueen näkevä sekä ajankohtaiskeskustelua kirjaava. Teos sopii peruskurssiksi, opintokerhomateriaaliksi (vieläköhän opintokerhoja muuten on?) sekä vaikkapa kunnanvaltuutetun käteen.

Maaseutusilmin luettuna kirja vapauttaa turhasta tuskasta. Kirjoittavat kertovat, että Suomessa viemäriverkostoon ulkopuolella asuu vajaa mil-

joona ihmistä noin 300 000 asunnossa. Tämän joukon aiheuttama fosforikuormitus on kirjan mukaan noin neljäsosa maatalouden aiheuttamasta kuormituksesta. Kun fosforin luonnonhuuhtouma on tekstin mukaan maatalouden kanssa samaa luokkaa, olisi haja-asutuksen fosforikuormitus karkeasti sanoen yhdeksäsosa puheena olevan alueen fosforipäästöistä. Typen päästöjä tilastoidaan fosforin rinnalla, mutta monelle lienee uutta tietoa, ettei typpikuormituksella ole niin väliä. Typen vaikutus on tilannekohtaista. Asiantuntijoilla on eri käsityksiä siitä, missä määrin ja milloin typpeä tulisi poistaa jätevesistä.

Toinen uutinen koskee Itämerta. Yleisen käsityksen mukaan Itämeren leväkukinnat olisivat seurausta ihmisen aiheuttamasta kuormituksesta. Katko ja kumppanit viittaavat Martti K. Lappalaisen väitöskirjaan, jonka mukaan Itämeren suurin ongelma on fosforista aiheutuva sisäinen kuormitus, joka on nelinkertainen ihmisen aiheuttamaan verrattuna. Itämeren hapettomissa syvänteissä fosfori liukenee veteen, koska Tanskan salmien kautta tulevat suolapulssit ovat taajuudeltaan vähentyneet viidennekseen aiemmasta. Itämeren levät ovat siis muuttuvan meren ekologiaa.

Yleisesti tärkeä tutkimushavainto koskee vesihuollon paikallisuutta. Vesihuoltopalvelut on järkevä toteuttaa suhteellisen paikallisesti, hallinnon subsidiariteettiperiaatetta soveltaen. Toteutuksen mittakaava johtuu paikallisista olosuhteista, eikä vesihuoltolaitosten yhdistämisestä yleensä ole hyötyä. On parempi, että paikalliset asukkaat hallinnoivat vesihuoltoaan. Tässä kirjoittajat syystä vetoavat nobelisti Elinor Ostromin tutkimuksiin luonnonvarain hallinnan instituutioiden monimuotoisuudesta.

Niin, instituutiot. Pääkirjoittaja Katko kuvaa vesihuollon maailmaa Douglass C. Northin jalkapalloanalogiaa soveltaen. Tässä risteävien intressien maailmassa pätekööt yhteiset säännöt, mutta kullakin toimijalla on oma roolinsa ja tehtävänsä. Jalkapalloanalogia on järjenmukainen ja tosiasioita vastaava tulkinta alasta, jossa vallitsee ideologinen kamppailu, varsinkin kehittyvissä maissa. Julkisen vallan luomia sääntöjä tarvitaan, koska vapaaehtoisuus ei olisi riittänyt esimerkiksi teollisuuden jätevesien puhdistusinvestointeja ohjaamaan. Vesihuollon instituutiot ovat osa oikeusvaltiota.

Pelisääntöjen merkityksen todistaa mutkan kautta kirjoittajien havainto, että tärkeintä uusissa vesihuollon projekteissa ei ole teknologia, vaan viestintä. Asukkaiden varhainen mukaan ottaminen ja keskustelufäärin luominen purkaa niitä epäilyjä ja turhia oletuksia, joita isoihin

investointeihin aina liittyy. Samalla julkisuus kysymyksineen ja vastauksineen varmistaa, että kaikki olennaiset seikat on otettu huomioon.

Puhdas vesi on perustarve ja terveyden ehto. Mutta saako vesilaitos tuottaa voittoa? Jos saa, millä mittapuulla kohtuullinen voitto määritellään? Itseäni jäi vaivaamaan tieto, että kuuden suurimman vesilaitoksen vuosittaiset tuloutukset omistajakaupungeilleen vaihtelivat välillä 8,9 – 28,5 % liikevaihdosta. Tuloutusprosentit olivat siis huomattavan korkeita. Ne olivat piiloverotusta, jolla vähätuloiset pakotettiin mukaan kunnallisveroprosentin alhaisena pitämiseen. Järjestelyn etiikkaa voisi miettiä siinä kuin sähkön hintatason windfall-voittoja. Tässä valossa maaseudun pieni vesihuolto-osuuskunta onkin aika eettinen ratkaisu!

Kirja ottaa kantaa myös kaivon katsomiseen. On varmaankin totta, että vesi ei esiinny ”suonina”. Mutta jäin miettimään, ovatko kirjoittajat koskaan kokeilleet, miten varpu suorastaa tempoo kohdassa, jossa on hyvä kaivonpaikka. Kun sellaisen itse kokee, voi vanhan kansan nikseihin suhtautua avoimemmin. On asian selitys sitten mikä tahansa.